

ТРАНСКОРДОННІ ЗАГАЛЬНОЄВРОПЕЙСЬКІ ПРОЦЕДУРИ В СИСТЕМІ НАЦІОНАЛЬНОГО ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Статтю присвячено визначенню місця транскордонних європейських процедур у системі національного цивільного процесу в державах-членах ЄС та з'ясуванню положень, що вимагають гармонізації для ефективного застосування у процесі розгляду цивільних і комерційних справ транскордонного характеру.

Ключові слова: загальноєвропейські процедури, процедура видачі Європейського судового наказу, загальноєвропейська процедура вирішення дрібних спорів.

В умовах євроінтеграції та з метою забезпечення належного функціонування поглибленої та всеохопної зони вільної торгівлі між Україною та ЄС [1] доцільним є наближення вітчизняного законодавства до європейських стандартів захисту прав учасників транскордонних відносин. Гармонізація цивільного процесу та розбудова єдиного цілісного механізму розгляду і вирішення цивільних і комерційних справ транскордонного характеру в ЄС стали насправді еволюційним кроком, що дав змогу підвищити рівень доступності правосуддя, а також забезпечити реалізацію основних положень установчих договорів ЄС.

Останнім часом у вітчизняній науці обговорюють питання гармонізації цивільного процесу ЄС та України (зокрема в роботах Ю. В. Білоусова, В. І. Бобрика, В. В. Комарова, С. Я. Фурси та ін.). Водночас чимало питань, пов'язаних із визначенням природи загальноєвропейських процедур та особливостей їх застосування у державах-членах ЄС, залишаються дискусійними.

У своїй статті ми поставили за мету визначити місце загальноєвропейського та національного цивільного процесу держав-членів, що допоможе з'ясувати ті положення, які вимагають гармонізації, а також особливості їх застосування під час розгляду та вирішення цивільних і комерційних справ транскордонного характеру.

Гармонізація цивільного процесу в ЄС відбувається у таких двох напрямках: створення спільних правил вирішення транскордонних спорів і узгодження національних правил цивільного процесу держав-членів [2; с. 74–85; 3]. До спільних правил цивільного процесу належать Регламент № 1896/2006 про запровадження процедури видачі Європейського судового наказу (European Order for Payment Procedure, далі – ЕОПП) [4], Регламент № 861/2007 про запровадження Європейської процедури вирішення дрібних спорів (European Small Claims Procedure, далі – ЕСПС)

[5] та ін. Ці процедури стали першими провадженнями, які застосовують у всіх державах-членах, а мета їх запровадження – встановлення єдиного порядку спільного швидкого й ефективного вирішення окремих категорій справ транскордонного характеру, а саме вирішення дрібних спорів та стягнення безспірних боргів у Європейському Союзі.

Природу цих загальноєвропейських процедур у вітчизняній науці не визначено остаточно. Зокрема, не зовсім правильним є переклад назви Регламенту № 1896/2006 про «створення європейського порядку здійснення платежів», оскільки йдеться про порядок розгляду і вирішення справи судом [6]. Вимоги, що можуть розглядатися судом у порядку ЕОПП, мають грошовий характер, тому назва процедури відображає її сутність: у результаті розгляду справи за виданим судовим наказом боржник має сплатити заявникові певну суму грошових коштів.

Не відповідає дійсності припущення про те, що Європейський судовий наказ видається у справах, де є спір [7; с. 102–103], зокрема, положенням статей 1, 2, 16 та ін. Регламенту № 1896/2006. Процедура ЕОПП призначена для застосування до вимог, безспірність яких презюмується, а в разі надходження заяви про заперечення проти виданого судового наказу справа переходить до розгляду в звичайному спірному порядку відповідно до положень національного процесуального законодавства держави-члена компетентного суду.

Перехід від процедури Європейського наказного провадження до звичайного цивільного судочинства у зв'язку з поданням боржником заяви про заперечення регулюється законодавством відповідної країни-учасниці ЄС, як зазначає В. І. Бобрик [8, с. 42–48], однак питання про те, чи розглядається ця заява в порядку позовного провадження, вирішується відповідно до положень національного

законодавства держави-члена суду, що видав Європейський судовий наказ [9, с. 62–67]. Зокрема, в Угорщині це здійснює нотаріус, у Нідерландах суд сам повинен вирішити, чи ця заява більше підходить до *Dutch summons procedure* (*dagvaardings procedure*, або викличне провадження), чи *Dutch application procedure* (*verzoekschrift procedure*, або позовне провадження), оскільки в Нідерландах немає процедури, схожої до ЕОРР; у Бельгії також не передбачено спеціального порядку переходу до звичайної процедури цивільного судочинства, тому суддя розглядає справу за початковою заявою про видачу наказу, враховуючи заперечення боржника [10].

Також не зовсім правильно є думка про те, що «у статті 2 Регламенту ЄС № 1896/2006 при формулюванні вимог, які підпадають під сферу його дії, не вживають слово “безспірність”, хоча в проекті цього Регламенту передбачалось до його сфери включати лише безспірні вимоги» [8, с. 47, 46], оскільки про це прямо зазначено у частині 1 ст. 1 (*uncontested pecuniary claims*) та пункті 9 Преамбули цього Регламенту.

Загальноєвропейські процедури ЕОРР та ЕССР застосовують в усіх державах-членах, крім Данії (частина 3 ст. 2 Регламенту № 1896/2006, а також частина 3 ст. 2 Регламенту № 861/2007). Згідно з Доповіддю Комісії, приблизно 12–13 тисяч заяв про видачу Європейського судового наказу щорічно надходять до судів держав-членів, серед них найбільша кількість заяв (більше ніж 4 тисячі на рік) – до судів Австрії і Німеччини; від 300 до 700 заяв щорічно подають до судів Бельгії, Чехії, Франції, Угорщини, Нідерландів, Португалії та Фінляндії [10].

Запровадження двох перших комплексних процедур із розгляду цивільних і комерційних справ транскордонного характеру привело до трансформації системи цивільного судочинства держав-членів – єдині загальноєвропейські провадження стали невід’ємною складовою цивільного процесу поряд із національними процедурами розгляду внутрішніх справ. Їхнє поширення тільки на транскордонні справи є надзвичайно дискусійним питанням, яке багато критикують, а щорічне зростання кількості звернень у порядку ЕОРР та ЕССР свідчать про ймовірну доцільність застосування і до внутрішніх спорів (див. М. Сторм [11], Р. Штернер [12, р. 322–328], проект ELI-UNIDROIT [13]).

Водночас ці процедури застосовують у повному обсязі та безпосередньо відповідно до Договору про заснування Європейського Співтовариства (ст. 33 Регламенту № 1896/2006 і ст. 29 Регламенту № 861/2007). Регламенти, за допо-

могою яких запроваджено загальноєвропейські процедури, є особливими джерелами права Європейського Союзу, що не вимагають імплементації до національного законодавства держав-членів, однак ефективно застосування цих процедур вимагає їх узгодження або гармонізації з положеннями національного цивільного процесуального законодавства держав-членів.

Акти інститутів ЄС зобов’язального характеру у формі регламентів, директив, рішень, конвенцій, актів представників держав-членів, що засідають у Раді ЄС, є основними джерелами права ЄС [14, с. 119]. У зв’язку з цим абсолютно хибним є припущення про те, що ці регламенти можуть бути ухвалені Європейським Парламентом та Радою Європи [7, с. 102–103]. Регламенти є актами Ради Міністрів або Європейської Комісії, які встановлюють загальні правила, що застосовуються одноманітно та безпосередньо в усіх державах-членах ЄС, є обов’язковими для виконання в усій своїй повноті, тобто мають юридичну силу без подальшої імплементації в національне законодавство держав-членів, а індивіди можуть посилалися на них у національних судах, захищаючи свої суб’єктивні права [15, с. 119].

Система актів первинного права (регламентів), які в цей час складають систему європейського цивільного процесуального законодавства, справді є, як зауважує Ю. В. Білоусов, результатом гармонізації європейського процесуального права Європейського Союзу [6]. Однак, на наше переконання, не тільки регламенти, а й інші акти можна віднести до системи цивільного процесу ЄС, зокрема деякі директиви [2, с. 146; 16, с. 146–158]. Хоча слід підкреслити, що регламенти відрізняються від директив, щодо яких державам надається можливість вибору форм та методів імплементації.

Загальноєвропейські процедури ЕОРР та ЕССР є комплексними провадженнями, за допомогою яких урегульовано розгляд і вирішення судом цивільних і комерційних справ транскордонного характеру, які застосовують одноманітно та безпосередньо в усіх державах-членах ЄС. Вони є обов’язковими для виконання в усій своїй повноті, не потребуючи подальшої імплементації в національне законодавство держав-членів для застосування у національних судах, оскільки запроваджені за допомогою регламентів № 861/2007 та № 1896/2006.

Водночас під час застосування загальноєвропейських процедур є можливим застосування національного процесуального законодавства, що здійснюється відповідно до принципу пріоритетності. Положення Регламентів № 861/2007 та

№ 1896/2006 потрібно вважати імперативними нормами, той факт, що немає конкретних вказівок, не означає можливості ускладнення процедури та застосування національного процесуального законодавства держав-членів; за прямої вказівки про необхідність застосування положень національного процесуального законодавства потрібно виходити із сутності спрощеної та доступної загальноєвропейської процедури [17, с. 45–58].

З огляду на вищесказане, у нормах зазначених регламентів є положення про те, що конкретні відносини мають регулюватися за допомогою національного цивільного процесуального законодавства держави-члена суду, що розглядає справу. Зокрема, йдеться про визначення: судів або органів, компетентних ухвалювати рішення в порядку Європейської процедури вирішення дрібних спорів та видавати Європейський судовий наказ; засобів зв'язку, що використовують у загальноєвропейських процедурах та доступні в судах або органах; органів або організацій, які компетентні надавати практичну допомогу (передбачену ст. 11 Регламенту № 861/2007); засобів електронного повідомлення та зв'язку, застосування яких передбачено положеннями зазначених регламентів, що технічно доступні та прийнятні відповідно до положень процесуального законодавства, і також способів вираження згоди на використання електронних засобів зв'язку, якщо такі є, доступні відповідно до їхнього національного законодавства; конкретних осіб або професій, якщо такі є, які зобов'язані законом приймати повідомлення або інші судові документи, передані за допомогою електронних способів зв'язку; судових витрат або порядку їх обчислення, а також способів, прийнятних для оплати судових витрат; будь-яких порядків оскарження, передбачених регламентами, доступних відповідно до національного процесуального законодавства, строки, упродовж яких може бути оскаржено рішення, а також суди або органи, до яких можна звернутися за оскарженням; процедури вирішення питання про перегляд, передбачених ст. 18 Регламенту № 861/2007 та ст. 20 Регламенту № 1896/2006, і суди або органи, компетентні їх розглядати; мов, які вони визнають і застосовують для розгляду справ у порядку Європейської процедури вирішення дрібних спорів та видачі Європейського судового наказу; органів, компетентних виконувати рішення.

Ці положення потрібно визначити на рівні національного процесуального законодавства держави-члена з метою забезпечення відповідної гармонізації та ефективного застосування загальноєвропейських процедур. Наприклад, серед органів, які компетентні розглядати справи

у порядку європейських процедур, а також виконувати ухвалені у результаті судові рішення, п'ять держав-членів визначили компетенцію щодо видачі Європейського судового наказу одного конкретного суду (наприклад, Комерційний суд Загреба та ін.), а в інших державах-членах – районні й окружні суди (або нотаріуси в Угорщині) [10].

Інформація про засоби зв'язку, що доступні в цих судах, органи або організації, які компетентні надавати практичну допомогу, особи, які зобов'язані законом приймати повідомлення або інші судові документи, передані за допомогою електронних способів зв'язку, а також органи, компетентні виконувати рішення, ухвалені у порядку європейських процедур, надається державами-членами Комісії, яка повинна оприлюднити за допомогою засобів зв'язку (стаття 29 Регламенту № 1896/2006 та стаття 25 Регламенту № 861/2007)

Питання, пов'язані з визначенням судових витрат і порядку їх обчислення, способів, прийнятних для їх оплати, порядок оскарження ухвалених судових рішень, а також процедури вирішення питання про їх перегляд, повинні бути передбачені національним цивільним процесуальним законодавством держави-члена компетентного суду.

Але найважливішими аспектами гармонізації цивільного процесу ЄС із національним цивільним процесом держав-членів є узгодження положень про особливості розгляду трансграничних справ. Так, у кодифікованих актах і законах держав-членів знайшли своє відображення положення про особливості застосування законодавства ЄС (глави 67–68 ЦПК Болгарії 2007 р., § 252 і § 548–559 Закону про судову процедуру в цивільних справах Австрії 2011 р., статті 1087–1096 та 1097–1109 ЦПК Німеччини (зі змінами від 31 серпня 2013 р.) та ін.).

Зокрема, Civil Procedure Rules (далі – CPR або Правила) містять окрему главу 78, присвячену європейським процедурам [18], а також практичні вказівки до них. За змістом у Правилах містяться положення про сферу застосування і тлумачення цієї глави (78.1), а також дві частини, присвячені питанню процедури видачі Європейського судового наказу та Європейської процедури вирішення дрібних спорів. У частині, присвяченій ЕОПР, йдеться про сферу застосування цього розділу та тлумачення, вимоги до заяви про видачу Європейського судового наказу, умови відкликання заяви, перехід процедури у разі подання заперечення проти виданого Європейського судового наказу, порядок вручення документів і підтвердження у разі подання заперечення,

заочне рішення, перегляд у виняткових випадках, виконання Європейського судового наказу, відмова у виконанні, зупинка або обмеження виконання.

У частині CPR, присвяченій ESCP, йдеться про сферу застосування цього розділу та тлумачення, заповнення заяви встановленої форми, визначення вимог, що підпадають під дію ESCP, перехід процедури, якщо заявлені вимоги за межами застосування ESCP, заява відповідача, перехід процедури у разі заяви відповідача про не грошову вимогу, яка перевищує ліміт, встановлений у ст. 2 (1) Регламенту № 861/2007, перехід процедури у разі перевищення ліміту, встановлений у статті 2 (1) Регламенту № 861/2007, за рахунок зустрічної вимоги відповідача, перегляд судового рішення, виконання судового рішення, відмова у виконанні, зупинка або обмеження виконання.

Положеннями національного законодавства, за прикладом Великої Британії, визначено також порядок подання документів до суду: крім форми претензії ESCP, документи, подані або відправлені до суду під час розгляду ESCP, у тому числі відповідь відповідача, може бути подано поштою або особисто, факсом або іншими електронними засобами, де такі застосовують (Правило 14). Це не суперечить положенням Регламенту № 861/2007, а також сутності спрощеної та пришвидшеної процедури розгляду дрібних спорів.

Як і цивільне процесуальне законодавство інших країн ЄС, французький цивільний процес стає «європеїзованим» під впливом спільних правил ЄС, які поступово охоплюють важливі частини цивільного процесу [19]. Це явище засвідчує наявність спільних засад цивільного процесу різних країн, а також рух до універсалізації процедур розгляду та вирішення справ національними судами. Поширення інформаційно-комунікативних технологій крізь кордони держав сприяє активному зближенню процесуальних механізмів із метою захисту прав у сучасному технологічному світі.

Серед положень, закріплених у CPC Франції, у розділі IV «Зобов'язання і договори» (Les

obligations et les contrats) Code de procédure civile (далі – CPC) міститься глава, присвячена Європейській процедурі вирішення дрібних спорів (La procédure européenne de règlement des petits litiges, articles 1382 à 1391). У главі II «Процедури видачі судових наказів» (Les procédures d'injonction) містяться окремі частини, присвячені судовим наказам про сплату (L'injonction de payer, articles 1405 à 1424), Європейському судовому наказу про сплату (L'injonction de payer européenne, articles 1424-1 à 1424-15), а також вартість процедур видачі судового наказу та видачі Європейського судового наказу в комерційному суді (Les frais des procédures d'injonction de payer et d'injonction de payer européenne devant le tribunal de commerce, article 1425).

Узагальнюючи аналіз положень національного процесуального законодавства держав-членів ЄС, можна підсумувати, що загальноєвропейські процедури з вирішення цивільних і комерційних справ транскордонного характеру – видачі Європейського судового наказу та вирішення дрібних спорів – є особливими провадженнями цивільного процесу ЄС, які застосовують як альтернативу національним процедурам у разі наявності у справі транскордонного елементу.

Для їх ефективного застосування у процесі розгляду цивільних та комерційних справ транскордонного характеру гармонізації вимагають положення про: 1) право на звернення особи в порядку загальноєвропейських процедур; 2) право на апеляційне та касаційне оскарження судових рішень, ухвалених у результаті розгляду справ у порядку загальноєвропейських процедур; 3) порядок переходу від загальноєвропейських процедур у встановлених випадках до розгляду справи в порядку, встановленому національним цивільним процесуальним законодавством; 4) способи повідомлення учасників процесу та вручення документів; 5) порядок сплати судових витрат, у тому числі судового збору; 6) процедури розгляду заяви про відмову у визнанні судового рішення, ухваленого в порядку загальноєвропейських процедур.

Список літератури

1. Угода про Асоціацію між Україною та Європейським Союзом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_(body).pdf). – Назва з екрана.
2. Ізарова І. О. Теоретичні засади цивільного процесу ЄС: монографія / І. О. Ізарова. – К.: ВД Дакор, 2015. – 336 с.
3. Treaty of Amsterdam amending the Treaty on European Union, the Treaties establishing the European Communities and certain related acts [Electronic resource]. – Mode of access : <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:11997D/TXT>. – Title from the screen.
4. Regulation (EC) No. 1896/2006 of the European Parliament and of the Council of 12 December 2006 creating a European order for payment procedure [Electronic resource]. – Mode of access: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:-32006R1896>. – Title from the screen.
5. Regulation (EC) No 861/2007 of the European Parliament and the Council of 11 July 2007 establishing a European Small Claims Procedure [Electronic resource]. – Mode of access: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32007R0861>. – Title from the screen.

6. Білоусов Ю. В. Окремі тенденції формування євро-орієнтованого цивільного процесуального права [Електронний ресурс] / Ю. В. Білоусов // Міжнародне приватне право: розвиток і гармонізація. – С. 180. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Ppip/2011_10/Bilousov.pdf. – Назва з екрана.
7. Шабалін А. Єдиний європейський судовий наказ: загальна характеристика / А. Шабалін // Актуальні питання державотворення в Україні: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (20 травня 2016 року) / редкол.: д. ю. н. І. С. Гриценко (голова), к. ю. н. І. С. Сахарук (відп. ред.) та ін. : В 3 томах. – Т. 3. – К. : ВПЦ «Київський університет», 2016. – 304 с. – С. 102–103.
8. Бобрик В. І. Європейське наказне провадження як основа для оптимізації цивілістичного судочинства в Україні / В. І. Бобрик // Право і суспільство. – 2015. – № 3. – С. 42–48.
9. Ізарова І. О. Науково-практичний коментар до цивільного процесуального законодавства Європейського Союзу: перші загальноєвропейські процедури розгляду і вирішення цивільних та комерційних справ транскордонного характеру – видачі Європейського судового наказу й вирішення дрібних спорів. Ч. 1 / І. О. Ізарова ; пер. з англ. І. О. Ізарової, А. В. Сизової. – К. : ВД «Дакор», 2016. – С. 62–67.
10. Report from the Commission to the European Parliament, the Council and the European economic and social Committee on the application of Regulation (EC) 1896/2006 of the European Parliament and of the Council creating a European Order for Payment Procedure [Electronic resource]. – Mode of access: <https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2015/EN/1-2015-495-EN-F1-1.PDF>. – Title from the screen.
11. Storme M. Improving access to Justice in Europe [Electronic resource] / M. Storme. – Mode of access: <http://www.pan-ol.lublin.pl/wydawnictwa/TPraw3/Storme.pdf>. – Title from the screen.
12. Sturmer R. Principles of European civil procedure or a European model code? Some considerations on the joint ELI-Unionidroit project / R. Sturmer // Uniform Law Review. – Vol. 19, Is. 2. – P. 322–328.
13. From Transnational Principles to European Rules of Civil Procedure [Electronic resource]. – Mode of access: http://www.europeanlawinstitute.eu/projects/current-projects-contd/article/from-transnational-principles-to-european-rules-of-civil-procedure/?tx-__ttnews%5BbackPid%5D=137874&cHash=30981e5bc9618fbff47b45f915463642. – Title from the screen.
14. Право Європейського Союзу : підручник / за ред. В. І. Муравйова. – К. : Юрінком Інтер, 2011. – 704 с.
15. Петров Р. А. Право Європейського Союзу : навч. посібник / Р. А. Петров ; за заг. ред. Р. А. Петрова. – 2-ге вид. – К. : Істина, 2009. – 376 с.
16. Ізарова І. О. Цивільний процес Європейського Союзу: проблеми визначення / І. О. Ізарова // Право і суспільство. – 2015. – № 5. – С. 146–158.
17. Ізарова І. О. Принципи цивільного процесу ЄС / І. О. Ізарова // Часопис Київського університету права : укр. наук.-теорет. часоп. – 2015. – № 2. – С. 45–58.
18. Civil Procedure Rules. Rules and Practice Directions. Part 78. – European Procedures [Electronic resource]. – Mode of access: <https://www.justice.gov.uk/courts/procedure-rules/civil/rules/part78>. – Title from the screen.
19. Cadiet L. Introduction to French Civil Justice System and Civil Procedural Law [Electronic resource]. – Mode of access : <http://www.ritsumei.ac.jp/acd/cg/law/lex/rlr28/CADIET3.pdf>. – Title from the screen.

I. Izarova

EUROPEAN CROSS-BORDER PROCEDURES IN NATIONAL CIVIL PROCEDURE

The article deals with the definition of European cross-border procedures place within the structure of the civil procedure of the Member States and the relevant provisions requiring harmonization for resolving civil and commercial cross-border cases.

In the light of European integration and with the aim to ensure a deep and comprehensive free trade area between Ukraine and the EU, the approximation of national legislation to European standards of protection of rights in cross-border cases is very important. Harmonization of the civil procedure and creation of a Genuine European Area of Justice for consideration and resolution of civil and commercial cases crossing the border of all Member States in the EU were really an evolutionary step that allowed to increase the level of access to justice and ensure the implementation of the main provisions of the EU Treaties.

In this article, we want to determine the place of European procedures and relations with the national civil procedure of EU Member States, which will give us the provisions that require harmonization, and especially their use during the consideration and resolution of civil and commercial cross-border cases.

Summarizing, it is highlighted that pan-European procedures for resolving civil and commercial cross-border cases are the special proceedings of the unified EU Civil Procedure used as an alternative to national procedures and available in the cross-border case.

Particularly it is highlighted that important aspects of civil procedure harmonization in EU Member States national civil procedure are the provisions on cross-border features of the cases. The codified acts and laws of the Member States reflect the position of the features of the application of EU law. Therefore, for their effective civil and commercial trial, it is required that the provisions on the right to apply common European procedures be harmonized; the right to appeal on the decisions adopted in common European procedures is exercised; the transfer into the national civil procedure when it is prescribed by common European procedures is provided.

Keywords: European Procedures, European Order for Payment procedure, European Small Claims Procedure.

Матеріал надійшов 30.03.2017